

TWEEDE DEEL
VAN DEN
SCH A T
Der
ONGESONTHEYT,
Aenwijfende

*De gelegentheit van de Inwendige Deelen des Menschelycken Lichaems,
legerplaatse der Sieckten, haer oorsaecken, kenteyckenens, voor-
teyckenens, genejinge, en maniere van leven daer in te houden.*

AMSTERDAM, By I. I. SCHIPPER, 1663.

T W E D D E D E E T
T A J. C A T S

Op het
G E S P R E C K
V A N D E N

Hoogh-geleerden, en Wel-achtbaren HEERE

J O H A N van B E V E R W I J C K,

Roerende de nootfaeckelijckheyt van de Ontledinghe
des Menschliken Lichaem.

Doorfoeckers van den Mensch, en al sijn diepste Teden,
Van hart, en hoest, en bren, de woonplaet van de
reden,
Van aders, been, en mergh, en water is ontrent;
Komt siet wat u voor nieu de kunst hier weder sent,
Komt siet wat u voor nieu, in onse laetste jaren,
Een geest van onsen tijdt komt geestigh openbaren;
Komt siet, indien u geest nae hooge saecken dorst,
Wat geest u geestigh maect, oock uyt u eygen borst.
Vermaerde BEVERWIJCK, de krachten uwer gemen
Die leeren aen het volck haer eygen wesen kennen,
Haer eygen wonder: sien; die leeren ons gemoet
Te klimmen uyt het stof tot aen het hoogste goet:
Die leeren met den geest tot in den Hemel rijen,
En, om der menschen wil, den grooten Schepper prijzen;
Hoe diep is dit gebeym! hoe boven maten groot!
Wy vinden even selfs het leven in den doot.

Wy komen onsen gront, en groote dingen mercken,
Wy vinden hoogh beleyt, en dus sent wonder wercken,
Wy vinden Godes handt, en dat in vollen eys,
Wy vinden sijnen Geest te midden in het vleys.
Wel! is dit aerden vat soo weert te zijn gepresen,
Wat moet ons beste deel? wat moet de ziele wesen?
Wat maect sel moet het zijn dat al wat Lichaem hiet,
Gelijck een machtigh vorst, in volle macht gebiet?
Iae, maer by die bet al te samen heeft gebonden,
Soo daer niet een mensch en weet de rechte gronden,
Wat is die, mijn Gemoet, een wonderbaren geest?
O weert te zijn gesocht, o weert te zijn gevreesd,
O weert te zijn gediend, o Vader van de lichten,
Komt daelt in ons gemoet, en woon in ons gewrichten,
Gebruyck dit gansch gestel, gelijk een eygen sael;
Wie u te rechte kent, die weet 't al te mael.

E E N
L I E F - H E B B E R

Van de

O N T L E D I N G E,

Om sijne genegentheytt tot de selve te betoonen, plagh
dickmaels te seggen, als hier volghet:

Als ick eens menschen lijf mach grondigh ondersoecken,
Dan raep ick moerder lust als uyt geleerde boecken:
Ick vinder soet vermaeck, ick vinder haren-wensch,
Ick vind' een Staet, een Rijck, een Werelt in den mensch.
Dies als mijn nietigh vleesch sal neder zijn gelegen,
En dat mijn aderslagh haer niet en sal bewegen,

Soo schenck ick desen romp, en dat uyt enckel gunst,
Ten goede van het volck, ter eeren van de kunst.
Aen God geef ick mijn ziel, dat is mijn hoogste wensch:
Maer wat 'er overblijft dat gun ick aen de menschen:
't Is nimmer dat het vleesch noch yemans voordeel doet,
Als dat het slechts alleen de naeckte piereen voedt.

G E

G E S P R E C K,

Eertijts gedaen, en nu hier tot *Voor-reden* gepast,

O V E R D E

N O O T S A E C K E L I J C K H E Y T

Der

A N A T O M Y E,

Ofte Ontleding der Lichamen.

Et is een Oude en Wijse Spruicke, de welke *Plato* getuyght, dat gestelt plagh te werden voor den Tempel van *Apollo*, als weerdigh geacht zijnde van Godt gekomen te wesen, en die de Poet *Iuvenalis* seydt, dat uyt den Hemel nedergedaelt is, *Kent u selven*. De rijcke Koningh *Craus* van *Lydien*, quam op eenen sekeren tijdt het Orakel van den selven *Apollo* raedt vragen, hoe dat hy tot de gelucksaligheyt soude komen? en kreegh voor antwoordt, gelijk *Xenophon* beschrijft, *Indien ghy u selven sulc kennen*. Maer hoe nut en nootakeelijck dat dese kennisse den Mensch oock zy, soo van wegen sijn Ziele, als van wegen sijn Lichaem, soo werte evenwel weynigh acht geslagen. Een vromd knecht by den schryver van *Bly-eynde-spielen* *Plautus*, vraecht eenen *Ballio*, die hy ontmoetden, of hy daer wel een seecker man kende, en voor antwoordt van hem krygende, dat hy sijn selven wel kende, seyde daer op: *Weynigh Menschen doen 't geene ghy daer secht; want op de merck u naeuwelijcks den thien-den Mensch, die sijn selven kent*. Ja ick soude wel derven seegen, datter naeuwelijcks den honderste Mensch is, die sijn selven soeckt te kennen, en die niet begeeriger en is, om liever van alle andere dingen kennisse te hebben, als van sijn eygen selven. Ons wesen bestaet uyt Ziele en Lichaem. De natuere van de Ziele, seyt *Hippocrater*, is onzichtbaer: daerom en kanse niet gekent werden, als uyt haere werckingen: die leert men door het ondersoek en de kennisse van al de Deelen en Leden van ons Lichaem, door de welke deselvede werckingen uytgevoert werden. Willen wy dan tot kennisse van onse Ziele komen, soo moeten wy alvoren de kennisse van ons Lichaem hebben. *Philippus Melancthon* seyt met goede reden in sijn Boeck van de Ziele, een schande voor den Mensch te wesen, dat hy het gebouw van sijn Lichaem niet en kent. Wie isser noch die het gebouw van 't huys, dat hy bewoont,

niet en kent? en hy kent evenwel niet eens het ghebouw van het huys daer sijn Ziele; (de welke eygentlijck nae de leere van de wijse *Socrates* de Mensch is) haer woonplaats in heeft: te weten, sijn eygen Lichaem. Wy besoecken de vreemde landen, om tot kennisse en verstant te komen, en wy zijn in ons eygen huys vreendingen: Jae in sulcken huys, dat wy gestadigh sien, en met ons dragen. Wy zijn nieuwigierigh te weten wat in de geheele werelt omgaet, en wy en zijn niet eens begeerigh om te ondersoeken, hoe het met ons eygen selven staet. Wy spreken met groot vermaeck van de regeeringe van alle Landen, Koninkrijcken, en Gemeene saecken, wat de oorfaeck van haere langhduerigheyt, ofte ondergang is; en van de fraeye en volkomene bestieringe, dieder is tusschen de Deelen van ons Lichaem, en van de oorfaeck van haren welstant ofte qualijck-varen weten wy weynigh te spreken: daer den Keyser *Tiberius* nochtans, gelijk *Tacitus* schrijft, plach te spotten met de gene, die nae haer dertigh jaren ander mans raedt van doen hadden, om te onderscheyden wat haer Lichaem goed of quaed was. Wy weten hoe de geheele Werelt gelegen is, wat rivieren en bergen in *Italien* en *Spaenjen* zijn, en van de gelegentheyt van de kleyne Werelt: te weten, ons Lichaem; het welck mede sijn bergen en rivieren heeft; en weten wy niet met allen. Wy bouwen hooge toorens om de Teecken en Sterren des Hemels te kijken, en wy en dencken niet eens dat wy mede Teecken en Sterren in ons Lichaem hebben. De wijfgeerige *Socrates* hield het voor een slagh van dulligheyt, hooge en vreemde dingen te ondersoeken, en niet eens te weten het geene in ons selven was. Sulcks is van een out Wijf den wijfgeerigen *Thales* seer aerdigh verweten. Dese als hy sterre-kijckende onverhoets in een put viel. *O ghy sot*, riep het oude Wijf, *ghy soeckt dat boven u is, en 't geene bestaent u vooten is, en weet ghy noch niet*. En daer in was voorwaer het oude Wijf meer *Philosof* als de *Philosof* selve. Een ander met namen *Democritus*, gevraecht zijnde,

wanneer hy hadde beginnen te *philosopheeren*, en antwoorde: niet sedert ick een Sterre-kijcker geworden ben, maer sedert ick mijn selven heb beginnen te kennen. Nu alsoo de kennisse van sijn selven een edele en treffelijke saeck is, soo is mede gelijk alle fraeye dingen, volgens het Griecs spreekwoort, niet sonder moeyten en neerftigheyt te bekomen. De gemelde *Thales* gevraecht zijnde, wat datter swaer was? antwoorde, *Sijn selven te kennen*. En *Socrates* seyde tegen een Jonghman die by hem quam, *Spreek op dat ick u sie*, als niet konnende van hem oordeelen, voor hy eerst gehooft hadde, wat in hem stact: alsoo en kan niemant oordeelen van sijn Lichaem, als door de *Anatomye*, en Ontleding der Deelen van het selvige. Waerom oock de Wijste van de Werelt niet alleen van oude tijden, maer oock van dese onse eeuwe haer selven altijd neerftelijk in de Ontleding geoeffent hebben. *Paulus Ser-vius*, die onlanghs te Venetien geleest heeft, in sulcken faem van wijfheyt, datter in die wijse Republiek niet beraedslaecht, noch besloten en wierde, sonder den raedt van die Monnick, heb ick te Venetien altijd hooren houden voor den alderscherpsten Ontleder, en uyt wien den vermaerden Professor in de *Anatomye* tot Padua *Hieronimus ab Aquapendente* het voornaemste, en het murch van sijn schriften getrocken hadde. Men siet op veele Plaetsen geschildert twee Wijf-geerige, waer van den eenen: te weten, *Heraclitus* de werelt beschreyt, den anderen: te weten, *Democritus*, de selve belacht. Desen *Democritus* alle Wereltfche dingen, als malle en ydele bespottende, begaf hem buyten de Stadt, en gingh daer in sijn eenigheyt verscheide dieren sitten open snijden, en ontleden. Het volck van *Abdera*, daer hy woonde, sulcks siende, was hier over seer ontfelt. Want sy meenden, dat de gene diefe voor de wijste van de Werelt gehouden hadden, nu bijster van sinnen geworden was. Ontboden derhalven met openbare brieven (die noch hedensdaeghs te lesen zijn) den grooten Genees-meester, *Hippocrates*, om haren *Democritus*, diefe de cere en wijfheyt van hare Stadt noemen, by te staen, en wederom tot sijn vorige gefontheyt, en verstant te brengen. *Hippocrates* komende, wierde geleyt daer *Democritus* sat rondom in de op-gesnede dieren, het volck ondertusfchen over sijn dwaefheyt weenende. Maer *Hippocrates* niet hem sprekende, wierde wel haest gewaer, geen geckheyt te wesen, datter haperde. In hem vragende, wat alle die dieren beduyden, en wat hy daer mede voor hadde, soo antwoorde *Democritus*, dat hy ondersocht den oorspronck van de dwaefheyt. En nae veel andere redenen, als *Hippocrates* veretrock, bedanckte hy *Democritus* van de wijfheyt, die hy van hem genoten hadde, en bedanckte oock het volck, dat hy van haer by soo een man geroepen was, wiens wijfheyt hy met verwonderingh aen-

gehooft hadde. Siet hier eens hoe vreemd het in de Werelt toe-gaet. Een wijs man soeckte de oorsaeck van de mallyghedyt van sijn mede Burgers, die hy langh bespot hadde; en sy ontbieden den vermaersten Genees-meester van 't geheele Landt, om hem selver van de key te boeten. Nu om te toonen dat dit volck groot ongelijk hadde, uyt het snyden en ontleden van de dieren een besluyt te maken, dat het met de sinnen van *Democritus* niet wel en stonde: soo sullen wy gaen bewijfen, datter geen dingh ter werelt weerdiger en is om van een wijs man gedaen te werden, en dat de Ontleding niet alleen voor de Heel-meesters, en Genees-meesters, als den welcken, de gelegentheyt des Menschlijcken Lichaems volkomenlijck te verstaen; de natuere van alles te onderfoecken, noodigh en dienftigh ist: maer dat oock alle Menschen, die niet en willen vreemdelingen in haer eygen huys wesen, uyt de ontleding der Lichamen noodige en dienftige leeringen konnen trecken.

DE GODTS-GELEERDE, die in hare vermaningen den Mensch soecken af te leyden van alle opgeblasentheyd, en hem tot nederigheyt te buygen, konnen onder andere een goetd besluyt nemen van sijne beginfelen. De Ontleding leert ons, dat de Lijf-moeder, in de welcke het kindt gemeenlijck negen maenden huys houdt, gelegen is tusschen de Blaes en den Aersderm, waer van ick dit spreekwoort, te *Mompelien* in Vranckrijck, gehooft hebbe, *Entre la merde et loupis, se nourris loubel sili*. Een fraeye plaets voorwaer voor soo een trots en laetdunckend dier. Voor ons Oude Vrouwen-huys, staen onder de uytbeeldingh van een oude en gerimpelde Vrouwen aengesicht dese veerfen,

*Jonge Dochters, siere leught,
Siet wat dat je worden meught.*

Maer laet de gene die al haer tijdt verslijten, met het Hayr op te krullen, aenschouwen het kale beekeneel van de Doodts-hoofden: laet de gene die al haer werck maecken, om het Lichaem op te proncken, en op haer schoonheyd wonder hoeverdigh te zijn, het aengesicht, en de beenderen van een Geruete wel beien, en dencken dat die geweest zijn, gelijk sy zijn, en dat sy worden sullen, gelijk die zijn. My heeft altijd seer behaeght een graf-schrieff, dat ick certijds in Italicen gesien hebbe, en dat onlanghs hier gestelt is op het treffelijck graf van d'Heer *Ambassadeur Berck* zalt. *Quod es fuis, quod sum*. Een Griecs schrijver, *Lucianus*, die, gelijk *Rabelais* onder de Franlen, met veele dingen van de Werelt seer aerdigh spot, brenghet in sijn famensprekinge der Dooden, twee op de baen, twiltende met malkanderen wie van hun beyde de schooneste was: te weten, *Nireus*, die van den Poëet *Homerus*

geroemt wert voor de schoonste die voor Troyen quam, en *Thersiter*, die hy leelick en onbeschoft beschrijft. Beyde komende voor *Memippus*, die het oordeel soude strijcken, vraeghde hy terstont, wie van haer beyde *Nireus* ofte *Thersiter* was? Soo gelijck maect de doot de schoonste en leelickste! Geen dingh, als *Diogo de Ejsilla* wel leert in sijn Spaens Boeck van de Ydelheyt der Werelt, kan den Mensche meerder tot Nederigheyt trecken, als dat hy denckt, wat hy worden sal. En het overdenken van de Doodt, seydt *Socrates* by *Platonem*, is de beste *Philosophye*. Men leeft van de *Egyptenaren*, datse over haer vrolijke maeltijden, een Geraemte lieten brengen, om de gasten aen haren stant, en sterffelijcken aerdt te doen gedennen. Als te Venetien een Hertogh sterft, dan wert hy voor het volck eenige dagen in een openbare plaetse gestelt: en de nieuw vei korene werdt daer nae oock op de selve plaetse gedragen, en hem daer aengeleyt, dat hy nu sit op de plaets, daer hy oock daer nae dootd sitten sal, en dat hy daerom wel toefie, om de Gemeene saecke wel te bestieren, en een yegelijck goetd recht te doen. Dewijl oock het voornaemste oogherck van een Godts-geleerde is, den Mensche te brengen tot de kennisse Gods, soo kan hem daer toe mede dienen de Ontledingge. Dien grooten Godt en kan niet geen Menschen oogen gesien, met geen gedachten begrepen, maer alleen door sijn wercken gekent werden. De onsenelijcke dingen Gods, seydt den *Apostel*, werden gesien door de gene die sienlijck zijn. Daer en is niet in de Werelt, hoe gering het oock soude mogen welen, daer de groote en wonderbaerlijcke macht Gods niet in aengemerckt en kan werden. Her welck de gemelde wijsgeerige *Heracitus* wel te kennen gaf, als hy sittende in een bakery, en eenige, die hem spreken wilden, niet en dorsten inkomen, tot haer riep: *Komt wy in; want hier zijn oock de Goden*. Maer insonderheyt sien wy de groote macht Gods in het wonderbaerlijck schepsel van den Mensche: waer van de Konincklijcke Propheet *David* Godt oock danckt, in sijnen 139. Psalm. Ende heylige *Job* roept hier over met vollen monde tot den Heere, *Vwe handen hebben my geschapen, en gemaectt alles wat ik om en om ben. Denckt doeb, dat ghy my wt leem gemaecte hebt, en sult my weder tot aerde maken. Hebt ghy my niet als melck gemolcken, en als kase laten rinnen. Ghy hebt my buyt en vleesch aengewogen, met beenen en aderen hebt ghy my te samen gevoeght. En onsen *Galenus* leydt, dat hy hier over onsen Scheppers macht en wijsheyt niet genoegh en kan prijsen, alsoo sulck werck niet alleen alle prijs, maer alle Lof-sanck te boyen gaet. En daer hy uytleydt het gebruyck van al de Leden des Menschelijcken lichaems, seydt hy, dat hy Godt aldaer met die wonderlijcke beschrijvinge eenen rechten Lof-sanck maectt, in de welcke hy oock meynt de rech-*

te Godtsaligheyt te stecken, niet in eenige offerhanden: te weten, dat hy sels eerst kent, en daer nae andere leert, hoedanigh Gods wijsheyt, macht, en goetheyt hier in zy; en dat de onwetentheyt van het selve, godtloosheyt is, niet het naelaten van d'offerhanden. Wie soude van de Christenen onsen Schepper beter kunnen roemen en loven, als desen Heyden gedaen heeft? De Ouden hebben het gebouw van t' Menschelijcke Lichaem den Boeck Gods genoemt, als in den welcken de macht en kracht Gods te lesen is. En voorwaer wie en sal Gods wijsheyt niet bekennen, die maer overleyt, dat hy uyt een weynighken zaets, en eenige druppelkens bloet, soo veel verscheyde deelen gemaectt heeft, de selve elck haer werck en gebruyck gegeven; en soo bequamelijck aen malkander gehecht heeft, datse allegader op malkander wercken, en maer een van de minste ontteilt zijnde, al d'andere mede komen te lijden? Soo sien wy dan, dat Godt, gelijck de Koningh *David* seydt, de groote van sijn wijsheyt betoont heeft in de scheppingh van het Menschelijcke Lichaem. Het welck *Moses* oock schijnt te kennen te geven; want daer hy komt tot de scheppinge van den Mensch, en seydt hy niet, Ende Godt schiep ofte maecte, gelijck hy spreekt van andere schepselen; maer Godt werdt daer beschreven, als met sijn selven overleggende, *Latet ons menschen maken, een beeldt dat ons gelijck zy*. En soo spreekt oock de wijs-geerige *Seneca* in t' 6. Boeck van de Weldaden op t' 23. Cap. *De Naturo heest ons eerst by haer selven overleyt, eersy ons schiep: en wy en zijn soolichren werck niet, dat wy haer konden ontvullen*. Even als of de scheppinge van d'andere dingen licht, maer die van de mensche swaer en moeyelijck was: waerom oock de Hemelen genoemt werden het werck van de Vingeren Gods, *Psalm 8* maer de Mensche het werck van de Handen Gods, *Psalm 119*. Want gelijck *Galenus* aenwijst in het voor-verhaelde Boeck, daerhy spreekt van het gebruyck der Handen, kleyne en gemeene dingen kan men met de vingeren vatten en bestieren, maer tot groote en wichtige is de geheele hant van doen. Op de selve wijze wert het werck van onse verlossinge toegeschreven den arm van den Saligmaker, in den Lof-sanck *Mariae. Luc. 1*. Nu dit wonderlijck maekfel van het menschelijcke lichaem, waer uyt men de wijsheyt en goetheyt van Godt Almachtigh speuren kan, en is niet van buyten aen den uytwendigen mensche te sien: maer moet van binnen door de ontledingge aangewesen werden. Vorder kan een *Godts-geleerde* den mensche van de wereltliche dingen tot hemelsche opwecken, hem voor oogen stellende, dat hy daerom van Godt niet met het hoof nae de aerde, gelijck de beesten, maer recht op nae den Hemel gelchapien is. Waer uyt volghet, dat de gene die haer ziele met wereltliche ydelheyt altydt

beflommert houden; een verkeerde ziele in een menschelijck lichaem omdragen. Daer en kan niet onbehoorlijcker, niet vremder gevonden werden, feydt de vrome Oudt-vader *Bernardus*, als datter eenen bultighen Geest woont in dat lichaem, het welck recht en over endt is: niet leelijcker, niet onbequamer, als dat de oogen des lichaems den Hemel vry beschouwen, en dat de oogen van de ziele alleen op de aerde, en disteien sien. Schaemt u, feydt het lichaem, o mijn ziele, schaemt u, seg ick, die na het evenbeeld van uwen Schepper geschapen zijt, als ghy mijn uwen dienstknecht het hooge dingen aenschouwen, en dat ghy in de modder van verganckelijcke dingen versopen legt. Aldus spreect dien heyligen *Dalor*, en soo konnen oock uyt de gedaente van het menschelijcke lichaem spreken, en hare behoorders van de aerde nae den Hemel trecken alle Godtsalige Vermaenders.

Hier beneffens zijn noch verscheyde plaetsen in de H. Schrifture, die niet wel en konnen verstaen werden, als door behulp van de *Ontleding*. Om niet te langh te wesen in 't gene daer Godts woordt soo vol van is, dat het ons volkomen stoffe kan geven, om een geheel Boeck uyt te smeden: soo sulden wy alhier alleen, als tot een proef van ons voorgeven, maer eene plaets by-brengen, die ick oock meen dat aenmerckens weerdigh is. De *Euangelist Johanne* schrijft in sijn 19. cap. dat de Heere *Christus* aen het kruys hangende, van een krijghs-knecht met een speere in sijn zijde gesteken is, en dat terstondt bloedt en water uyt de wonde liep. Die de *Anatomie*, ofte de gelegentheyt van het menschen lichaem niet en verstaen, en weten niet, waerom den *Euangelist* juyt heeft willen beschrijven datter water uyt de wonde liep. Maer de gene, die weten dat het Hart, in een ruym Vlies, *Pericardium* daerom genoemt, bestoren leydt, het welck vol water is, en dien volgende het Harte rontsom in 't water springht, wesen wel dat den *Euangelist* heeft willen betoonen, dese plaets gequest te wesen, en door dien sulcke wonden doodelijck zijn, dat *Christus* oock waerlijck gestorven was, eer hy in 't graf leydt werde: om te benemen het naespraten vande Joden, die anders souden konnen geseydt hebben, dat hy half doodt begraven had gewoelt, en daer na niet vertesen, maer slechts wederom bekomen was.

Laet ons nu komen tot de **RECHTS-GELEEDEN**, al is 't datse niet eens en verwachten, dat de *Anatomie* haer in 't minste dienstigh soude konnen wesen. Ick sal het evenwel soecken te bewijfen.

Sy woelen veel, om te verklaren, of yemant die een dochter voor maecht trouwt, en geen maecht en vint, deselwe magh verlaten. Dit is voorwaer een faecke, daer seer veel aen gelegen is, en daer de ruste van de gemeente aen hanght. Dan de grondvesten hier van en konnen nyt geen Wetten, maer

alleen uyt de *Ontleding* gehaelt werden. Indien de Maeghdom bestaet in enkele inbeeldinge, ende, gelijkte seggen, geen visch noch vleesch en is,

Het is maer enen naem, een ydelheyt, een niet, Dat niemant niet en voelt, dat niemant niet en siet,

Hy gaet gelijk de wint: de wijste van ons allen En weet niet wat hy is.

gelijk onsea grooten vriendt, de Ridderlijcke Poet, Heer *Daniel Heinsius* hier mede speelt: indien sulcks is, soo en behoeft men om de selve niet veel waters vuyt te maken. Maer indien hy ergens in bestaet, gelijk de *Ontdeders* aenwijfen, aen de welken men hier in meer geloof behoort te geven als aen de Poeten, het zy sulcks is de naeuwighheyt van den hals van de Lijf-moeder, gelijk de hooggeleerde *Fernelius*, en andere ichrijven; het zy een dwers velleken, *Hymen* genoemt, als een schutdel in den hals staende, gelijk het gemeene gevoelen al van oudts is, het welck oock in sijne brieven, die hy hier van aen my geschreven heeft, gevolgt wert, van d'Heer Doctor *Huurnius*, Professor der *Ontleding* in de Hooge schole van *Leyden*: het zy dat het zijn vier vlees-achtige vleskens aen malkanderen komende, en een bloemken uytbeeldende, gelijk my te *Parijs* gewesen heeft den vermaerden *Ontleder Pineau*; die over dese stoffe oock een Boeckken uytgegeven heeft. Hoe het zy, de waerheydt hier van moet uyt de *Ontleding* blijcken. Want ick en kan qualijck gelooven, dat men hier in, als het spreock-woordt feydt, door een dubbelde heuke kan sien, en dat de *Neus* eenigh teycken soude konnen geven (al was hy daer ontrent geweest) van het gene hy niet gesien en heeft. Sommige *Geneesmeesters* houden evenwel sulcks staende, en daer op wert dese *Konste* het *Spaensche Heydinetje* in den *Trouw-singh* toegeschreven,

Oock uyt den Neus alleen soo kanse gronden trecken,

Waer in dat yemants lust, of gulle sinnen strecken;

Want isse plomp, of scherp, of hoogh, of bijster plat,

Sy heeft van stonden aen sijn aen daer uyt gevat.

De gemelte *Democritus* een dochter den eenen dagh ontmoetende, groete haer, *Goeden-dagh maeghtleken*, en 's anderen daeghs haer wederom siende, begroeten haer met, *Goeden-dagh vrouwen*. En het was soo: want sy had dien nacht een ongeluck gehad, gelijkte dat noemen.

In de *Wetten* van dese *Stadt* sien wy, dat nopende de recht-boeten onderscheyt gemaeckt wert tusschen gemeene ofte kleyne, en groote, ofte achtbare wonden: de *ontleding* moet dat oordeelen.

En als yemant ter nedergeluyt wert, of de wonde doodelijck is, en de gequeste van de selide gestorven is, moet de *ontleding* mede alleen aenwijfen. Soo dat op het oordeel en vonnis van de *ontleding* den *Rechter* een vonnis velt over het leven van een mensche.

Om nu voorts niet alles tot het sijnste uyt te siften. De Keyser *Institutus* wijft in sijn *Instituis* aen, drie algemeene leeringen, uyt de welke, als uyt een fonteyne, al de Wetten en Loven spruyten; *Honeste vivere, alterum non ledere, & jus suum cuique tribuere.* Eerlijk leven, een ander niet beschadigen, en een vegelijck het sijne te geven. Uyt de ontleding, en het gebruyck van alle de leden, sien wy dat de nature de selvige in ons lichaem geplant heeft. Elck lidt leeft wel in sijn beroep, beschadigt geen ander, en geeft elck het sijne. De Lever geeft het geheele lichaem voedsel, het Hart het leven, de Hersenen het gevoelen. Elck lidt treckt nae hem sijn eygen voedsel, en laet gaen 't gene voor een ander dienstigh is.

Ik zal noch vorder komen, en aanwijfen, dat de *POLITYE* selver in de Ontleding te leeren is, en dat uyt 't onderling Ampt vande voornaemste en Dienstbare leden men sien kan, hoe Prinzen en Magistraten behoren te regeeren, en hoe Onderlaten moeten gehoorfamen. Uyt de Hersenen aenmercken de Overheden, hoe sy 't volck recht moeten wijzen: uyt het Harte, hoe sy 't leven en welvaren vande Burgers moeten bewaren: uyt de Lever, hoe sy de Stad ofte 't Lant van alle noodraft moeten versien. Want de Hersenen in 't opperste van 't Lichaem als in eenen Konings stoel verheven zijnde, doen recht, en verdeelen de ampten in alle billickheit uyt, aen het werck-tuyg der sinnen. Het Hart, als een Koning, beschermt met sijn leyvendige warmte het leven. De Lever voedt, gelijk een mildt Prins op sijn eygen koften, het huygtesin van 't gansche lichaem. Nu 't gemeene volck zal oock lichtelijck de wetten van onderdanigheit uyt het dienende werck-tuygh kunnen alnemen. Want de deelen en leden, die in den Buycck zijn, staen alle gader ten dienste van de Lever. De Maegh koock de spijs, de Dermten verdeelen de Gal-blaes, Milt, Nieren, Water-blaes maken het paleys schoon, en boehen de keuken uyt. Alle de deelen van de Borst, dienen het Hart, en het Hooft de Hersenen, en helpe soo malkander. En indiender maer een van sijn ampt op en hout, so valt terstont al den hoop in duygen. De Ooge, seyt den Apostel *1 Cor. 12.* en kan tot de hand niet seggen: *ick en behoeve u niet: of wederom het hooft tot de voeten: ick en behoeve u niet.* Want de Leden hebben allegader malkander van doen, en het eene en kan 't ander in 't minste niet ontheren. Even eens gaet het in een gemeene sake, daer de meerder de minder, en de minder de meerder de hand moet bieden. Dit verftont seer wel den Romeyn *Mencius Agrippa*, de welke als 't gemeene volck door oproer tegens de Magistraet buyten de Stad geloopen was, en haer op den Heyligen bergch beschant hadde: hy, van de Magistraet gelonden zijnde, om haer te stillen, gebruyckte dit gespreck, 't welck by *T. Livius* in 't tweede Boeck

van sijn *Historye* noch te lesen is: *Ten tijde*, seyde hy, *als de leden niet met malkanderen, gelijcke nu doen, wel over een quamen; maer dat elck lidt sijnen eygen raet; en eygen spracck hadde, soo waren d'ander qualijck te vreden, dat al haer sorgh, dienst, en arbeyt voor den Buycck was: dat den Buycck hem in 't midden luy en ledigh hiel, en verteerden vast van den bogen boom al dat d'ander aenbrachten. Hier over spanden sy met malkander, dat de hand de spijs niet aen den monde en zoude brengen, de monde niet en zoude ontfangen, de tanden niet en zouden knacuren. Denijse door dese gramscap den Buycck willen uytbongeren soo zijns selver, en 't geheele lichaem uytgeveert, en gansch mager geworden: waer uyt bleeck dat den Buycck mede geen slechten dienst en dede, en niet alleen selve gevoedt en werde, maer oock ander leden voeden, verspreyende door al de leden van 't geheele lichaem het Bloed uyt de verteerde spijs gemaect, waer door haer leven onderhouden werde. Door deese gelijckenisse uyt de ontleding, en het ampt van de leden genomen, is den oproer gestilt, en 't volck wederom met stilligheit in de Stadt gekomen.*

Hier en boven is de ontleding noch nut en noodigh voor de *MORALE PHILOSOPHYE* en *SEDIGHYD*. De Deucht wert by de *Morale Philosophen* gestelt in Godtsaligheit, en vromigheit. Als door de *Anatomye* ontdeekt werdt het wonderbaerlijck schepsel van den Mensch, dan werdt hy opgetrocken om sijnen Schepper daer over te loven, en vermaent met een vroom en matig leven 't selve te onderhouden. Als hy het wesen, gedaente, gebruyck, gelegentheit, en de wonderbaerlijcke konft van elck lidt, en het werck-tuygh van ons vijf sinnen wel doofst, so sal hy haest aenmercken wat maniere hy houden moet, om de selve wel te gebruycken. De gedaente van de Mensch is recht over end, de oogen zijn boven in 't Lichaem gestelt, om, gelijk geteyt is, niet op aersche dingen te blijven hangen, maer altijd opwaerts te sien na den Hemel, en hem met Hemelsche dingen te bekommeren. De Nature heeft twee oren, en die open geschapen, om te leerē, dat men eens soo veel horen moet, als spreken. Maer een tong, met thien spieren, en een vasten bandt, gelijk als met een toom gebonden, en met de tanden, gelijk als met palissaden beset; om dat de woorden te voren wel overleyt, en dan eerst uytgebracht moeten werden. Die wel aenmerckt de wonderbaerlijcke overeenstemminge van de leden onder malkander, hoe dat geen van de selve met gierigheit beladen is, maer een ander van 't sijne mildelijck mede deelt: die kan daer uyt leeren sijn begerlijckheit te matigen, en het gebreck van sijnen even naesten met medogen te hulpe te komen. Men siet dickwils, dat yemant om het hooft te beschermen, de hand in 't geweer slaer: zullen wy dan oock malkanderen de handt niet bieden, dewijl wy allegader leden van een lichaem zijn? De ontleding

ge wijst aen den oorspronck van gramfchap, fwaer-
moedige droefheyt, vrees, en diegelycke bewe-
gingen des gemoeds, ontdeckende de plaets van
de Gal in de Lever, van de swarte, en fware voch-
tigheden in de Milt. Wy dan wetende de oorfaeck
van ons ontroeringen, foo konnen wy de felve lich-
telijk voor komen, en ons oloopende gemoet te
beter bedwingen.

Gelyck wy dan sien dat de *Anatomye* in de *Morale*
Philosophye te pas komt, en dat wy ons manieren daer
uyt konnen leeren fchicken; too en behoef niet
wijdloopig beweten te werden, dat de *NATUER-
LICHE PHILOSOPHYE* sonder de felve niet
en kan beftaen, en dat een *Philosoph*, ofte Wijs-
gerige, die de natuere van al wat in de werelt is, onder-
foeckt, infonderheyt hem behoort te verftaen op de
gelegentheyt van 't edelste fchepfel van de werelt:
ja foodanigh, dat het in fich, als in een kort begrijp,
alles wat in de werelt is, befluyt. Onder alle de
deelen des werelts, feyt *Aristoteles*, en isfer van Godt
Almachtigh niet fraeyer, niet Goddelijker gefcha-
pen als den Hemel: niet alleen om fijn trefelijcke
en volmaecte gedaente, grooten luyfter, bequame
beweginge: maer oock om hondert andere dingen,
die wy nyt fijne werkinghe hier beneden volkom-
mentlijk sien. Den Hemel heeft maer een gedaen-
te: te weten, de ronde: maer het hooft en heeler
geen een ofte twee, maer al die der zijn: de *Ovale*,
dat is eys-gewijfe langwerpige in de oogen, de
Pyramidale, dat is, langwerpigh fpirits opgaende,
in den neus, en voorts alderhande in de beenderen,
daer desen aerdfchen Hemel van geflut wert. Den
Hemel heeft fijn sterren, het hooft fijn oogen. Den
Hemel houdt in fijn draeyen altijd de bovenfte
plaets: het hooft al werdt het in 't wandelen be-
weeght, blijft evenwel altijd om hoogh. Den He-
mel werckt door fijn invloeyingen op de geheele
Werelt: het hooft op het geheele lichaem. Indien
het draeyen van den Hemel geflut wierde, al wat
hier beneden is, zoude oock ftill ftaan: als het Hooft
ruft, dan ruft oock het vorder lichaem. Men ver-
neemt mede een groote gemeenfchap tiffchen het
hooft, en den Hemel. Want als den Hemel met
donckere wolcken betrocken werdt, en met regen
ofte znee dreygh, dat fchijnt ons op het hooft te
hangen, en daer van krijgen wy hooft-pijn, draeyin-
ge, duyfterheyt, en finckingen, die niet eerder over
en gaen, voor dat de licht op klaert, en den He-
mel fich wederom helder vertoont.

Wat fal ick van de vier Elementen feggen, die ner-
gens volkomender gevonden werden? De koude en
drooge aerde wert in de koude en drooge Beenderen
uytgebeeldt: het koudt en vochtigh water in de kou-
de en vochtige Herffenen: de wermte en vochtige
lucht in het vleefch van de felve gematighheyt: en
nocht meerder in ons geeften, het heet en droogh

vyer in het Harte, en de natuerlijke wermte. Nu
de vier eerfte hoedanigheden, hitte, koude, vochtig-
heyt, en drooghte, fiet men bequamelijck in de vier
vochtigheden, (die daerom de Elementen onfes Lic-
haems van *Galenus* genoemt werden) te weten, de
heete Gal, het *Phlegma*, dat is, de koude en flyme-
rige vochtigheyt, het luchtigh en vochtigh Bloet, en
de *Melancholey*, dat is de swarte Gal, ofte de koude
en drooge vochtigheyt. Het gene in de werelt de
Son is, dat is in de menfche het herte. Want gelyck
door het licht en de ftralen van de Son alles in de we-
relt verquickt, alsoo verfpreyt het Harte fijn wermte
ftralen door het geheele Lichaem, en verquickt al-
foo alle de leden. Hierom hebben sommige Ouden
de Son genoemt het Harte van de werelt, en het
Harte de Son van het lichaem. De vochtigheyt
van de Maen verneemt men in de Herffenen. De
Planct, ofte dwalende fterre van *Venus* wert ge-
fpeurt in 't gemacht, *Mercurius* in de tongh. *Jupiters*
goedaerdige en heyllame fterre in de Lever, de fon-
teyne van d'aengename vochtigheyt, daer het lie-
chaem door gevoedet wert. Den brant en felligheyt
van *Mars* vint men in de Gal-blaes. De Milt en ge-
lijckt niet qualijck de koude en quaetaerdige fterre
van *Saturnus*. Soo dat wy sien, hoe al de feven *Pla-
neten* van beyde de werelden met malkanderen wel
over een komen. Het felfde heeft mede plaets in
de *Meteoren*, ofte hoogh-vliegende dampen. Het
weerlicht fiet men in 't flickeien van de oogen, in-
fonderheyt alfte ontsteken zijn. Het rommelen van
den buyck, en 't gene daer uyt volgh, gelyck al-
derley flagh van donder: ja de wind felve verneemt
men in 't ruiffchen, en tuyten van de ooren. De
finckingen, die uyt het hooft vallen, zijn als den re-
gen. Ick heb sien ophoefen harde kleyne fluyten-
kens, even gelyck den hagel. Ons tranen gelycken
den douw. Het fitteren, fchudden, en beven, is
gelyck in de werelt de aerdtbevingh. Men vint rivie-
ren in ons lichaem: te weten de Aderen, door de
welcke den nootdrufft aen alle plaetsen gevoert
wert, en als die gefloten werden, dan vaert ons lie-
chaem even eens, gelyck dese Stadt in 't fluyten van
de Maes, en Rhijn. Men vint Mijnen, daer men
Steen uyt haelt: te weten, in de Nieren infonder-
heyt, en Blaes. In 't korte, al wat in de groote we-
relt gevonden wert, dat is mede in de kleyne, en
dat met meerder konft. Want het is lichter veel te
fchilderen op een groot bert, als het felve in een
kleyne plaets wel te begrippen. Indien dan dien
Tinnant, die op een plaetjen van een duyts groote,
eenen *Cyclops* van uytter-maten groote, en by hem
eenige *Satyr*, fijnen duym met de el merende, ge-
fchildert heeft, van geheel Griecken-lant ge-eert en
geprezen is geweest: indien de gene, die ten tijde
Galen, op een kleyn ftercken Kopers *Phaeton* met
de Sonne-wagen, en daer vier groote peerden voor
gefpant

gespannen, uytgebeelt heeft, een eeuwige naem bekommen heeft: indien *Myrmecides* onvergankelijcken lof ingeleyt heeft, om dat hy van yvon en wagen met vier raden gemaect heeft, den welken een vliegh met een vleuck bedecken konde; en een schip met al sijn toerustingh gesneden heeft, dat een bye met haer vleugelen konde besnyten: en indien hy oock soo geroemt wert, die vier en twintig boecken van *Homerus* over de belegeringe van Troyen, dat is, vier duysent ses hondert seven en tnegentigh versen op een kleyn perckement, dat in de schelpen van een Note besloten konde werden, beschreven heeft; hoe konnen wy dan genoegh roemen en loven dien Grooten Schepper, van wien d'ander Konstenars al haer konst en aerdigheyt geleert hebben? Hy heeft ons verciert met het konstighste en aerdighste lichaem, dat onder den Hemel is; en daer in t gene dat de grootte Konstenars maken, altydt noch yet ontbreekt, soo is dit gantsch volmaect. Watter hy gedaen ofte af genomen, ofte anders geset wert, dat bederft terstont het geheele werck, gelijk wijdtloopigh aengewesen wert van *Galenus*, in sijn meerder, maer nooyt genoegh, geprefen Boecken van het gebruyck der Leden.

En op dese volmaecktheit van het menschelijcke lichaem de grootste KONSTENARS en BOUWMEESTERS haer ooghinnekenende, hebben van alle tijden al haer wercken getrocken na het gebou van het selve, als wese de mate van alle dingen, volgens de leere van *Fythagoras*, en *Socrater*. Ick soude derven seggen, dat de eerste *Schipnimmer-lieden* haer schepen na het menschelijck lichaem gemaect hebben. Want wat is de kiel van t'schip anders als den Rug-graet, de dwersse balken anders als de ribben, de plancken daer over, als vel en vleesch? De *Molenaers* malen het koten met twee Steenen, waer van den eenen omgaet, en den anderen stil staet: soo wert de spijsse in den mont tusschen beyde de kaken gemaelt, en de onderste beweeght haer tegen de bovenste, die stil staet. Want dat beweeght wert, moet op yet dat stil is beweeght werden, gelijk *Aristoteles* wel leert. En *Vitruvius* schrijft dat al de huysen nae ons lichaem moeten gebout werden. Den oudt-vader *Augustinus* seydt in t 12. Boeck tegen *Fauslus Manicheus* op het 14. cap. dat de *Arcke Noe*, en *Salomons Tempel* na het voorbeeldt van ons lichaem souden gemaect wesen. Want des lichaems lenghte van t'hoofd tot de voeten heeft ses mael soo veel, als de breete van d'eene zijde tot de ander, en thien mael soo veel als de diepte, die nae de lengte van t'Middelrist, dat is, van t'rugge-been tot het borst-been, gemeten wert. Hierom had de *Arcke* drie hondert ellen in de lenghte, vijftigh in de breete, en dertigh in de diepte. Van dese over-een komste is wijdtloopig geschreven van een Spaentch Jesuwijt *Vilapandus*, in het groot werck, dat hy op

den Propheet *Ezechiel* gemaect heeft. Waer uyt blijkt dat niet sonder redde ons lichaem van den Apostel *Petrus* ten Tabernakel genoemt wert, en van den Apostel *Paulus* den Tempel van den H. Geest.

Om dese over een stemmingen is de Ontledinghe de SCHILDERS EN BEELDT-HOUWERS soo noodigh, dat sy de selve gantsch niet missen en konnen. Want al is t dat de Schilders en Poeten, gelijk de Poet *Homerus* seydt, altydt de macht gegeven is, om alies te derven doen, en dat sy op een lichaem van een mensch wel een verckens hooft setten, en op een menschen hooft wel een paer fraeye horens, waer onder *Alcon* buyten schilderye de ongeluckighste was: soo is evenwel waerachtigh, dat niemant een goet Schilder ofte Beeldt-houwer wesen en kan, of hy moet de Ontledinghe, en d'over-eenkomste van al de leden volkomelijck verstaen; gelijk seer wel aengewesen is van *Adbert Durer*, en *Carel van Mander*.

Of nu de Ontledinghe de POETEN oock noodigh is, sien wy onder andere, uyt haren Prince *Homerus*; die ick elders hebbe bewesen; soo goet verstant ghadit te hebben van de inwendige deelen, en welke woorden doodelijck ofte geneselijck zijn, dat hy veele en oock van de beste History-schrijvers beschaemt, die dickwils groote mis-slagen daer in begaen, te langh om alhier te verhalen. En al is t dat *Galenus* in den Poet *Pindarus* toestaet het verlieren van de *Centauri*, half man half peert, sulcks de nature niet en kan lijden, indien hy als Poet, den leser wil vermaken, maer hem beschuldigh, soo hy dat met ernst, en als een wijs man gedaen heeft: soo en behoeft de Poet *Homerus* dese onschult niet voor te wenden.

Gelijk dan, als wy nu verhaelt hebben, de kennisse van sijn selven, en de wetenschap van sijn eygen lichaem voor een yegelijck nut en dienstigh is: soo isse insonderbeyt en voor-al gantsch noodtakerlijck de gene, die de Genees-konste, ofte een deel van de selve oefenen, als *Dolloren*, *Chirurgi*, en *Apotekers*. Het welck wy oock van de *Vroe-vroutwen* verstaen willen hebben.

Het eenige wit en oog-merck van een DOCTOR, ofte GENEES-MEESTER is de gesontheyt te bewaren, ofte de sieckte te genesen. Geen van beyde kan geschieden sonder kennisse van de gelegentheyt en werckinge der leden. Elk deel wert gereeckent gesont te wesen, seydt *Galenus*, als het sijne werckinge wel uytvoert, en sieck, als het daer in mist. Die eenige beswaertheyt voor het Hart voelt, en niet wel eten en kan, wetende dat de Maegh aldaer leyt, en dat haer werck, en ampt is de spijsse te vereeren, en lutt tot eten te verwecken, kan lichtelijck besnyten dat het hem aen de Maegh schort. Die eenige pijn ofte swellingh van binnen onder de korte ribben heeft, sal nyt de gelegentheyt

konnen weten, dat het in de Lever hapert, soo het in de rechter zijde is, en anders in de Milt. Nu de gelegenthey, als oock het ampt, en de werckinge van al de leden, en kan niet geleert werden als uyt de Ontleding. Wy lesen, dat voor de schole van *Plato* plagh gestelt te welen: *Niemand en trede hier in, als die de Mathematiken wel verstaet*, als waerchouwende dat sijne leere anders niet te begrijpen en was: soo heeft oock de hoogh-geleerde Geneesmeester *Fernelius* met groote reden voor aen sijn Boecken van de siekten en gebreken vermaent, dat niemandt de selve en behoefde te lesen, als die al vorens volkomen kennisse van de *Anatomye* hadde. Want gelijk de beschrijvinge des Aerdt-bodems, van landen en steden, noodigh is tot de kennisse der *Historyen*: alsoo wert oock tot de Genees-konste vereyscht de kennisse van ons lichaem. En die daer in onwetende is, die en kan haer gebreken niet wel onderscheyden, noch qualijcker genelen, en alderqualijckste, wie datter door komen ofte sterven sal, konnen voorleggen. De ken-teecken van een beschadicht deel werden insonderheyt (gelijk nu geseyt is) getrocken uyt de leger-plaets, en de verhinderde werckinge. De *Prognostique*, voor-teycken, ofte voorlegginge van de uytkomst der siekten hanght onder andere aen de veranderingh van de gestaltenisse des lichaems. Wie kan dan onderscheyden, hoe een lichaem, en hoe verre het door de sieckte vervallen is, die niet en weet sijn natuerlijcke gestaltenisse? Seer wel schrijft de wijs-geerighe *Aristoteles*, in 't eerste Boeck van de *Ziele* *text. 85.* dat recht sijn selven aenwijst, en oock het krom. En daerom beveelt *Hippocrates* in het Boeck van de Genees-winckel, dat een Medicijn voor eerst letten sal op gelijcke dingen, en daer na op ongelijcke. Want, gelijk *Galenus* wel seyt in sijn Boeck van de Beenderen, al watter in de Genees-konst is, heeft sijn oogen-merck op het gene natuerlijcken is ghestelt. Hoe soude yemant gebrokene, ofte ontlede beenderen herstellen, indien hem haer gedaente, gebouw, en plaets niet volkomentlijk bekent en was? Daer beneffens werden oock de genees-middelen verandert nae den aert, natuere, en gelegenthey van de plaets.

Wy seggen voor een gemeen Spreck-woort. *Ten zyn al geen Kocke, die lange messen dragen.* Soo gaet het oock met de Genees-meesters. Van de welcke *Hippocrates* al op sijnen tijdt geseyt heeft, datter veel met de naem waren, maer weynigh met de daet. Onder andere is de Ontleding mede om de selvige te onderscheyden. Want die kan oordeelen wie dat wel ofte qualijck van de Siekten geoordeelt heeft. *Ambrosius Pare* verhaelt van een seker Kock, die om sijn dievery zoude gehangen geworden hebben, wien met verlos van den Koning, *Sublimet* ingegeven werde, om de kracht van de *Lapis Bezoar* tegen

het vergift te verfoecken: maer hy had de galgh te dier afgekocht, alsoo hy storf met groote en ellendige pijn, seyen uren na het innemen van 't vergift. Geopent zijnde, werde bevonden, dat het onderste van de Maegh heel swart was, even gelijk offer *corrosif* op gelegen hadde. Indien voor de geene, die sonder eenigh verstant in alderley siekten, en personen de *Medicamenen* van de *Alchymisten* ingegeven, de welke meest uyt *Quiesilver*, *Zinnonye*, *Sublimet*, en diergelijcke beltaen, door de Ontleding de Maegh geopent werde van haer Siecken, die met schrickelijcke toevallen komen te overlijden, sy souden sonder twijfel de Maegh op diergelijcke maniere gestelt vinden. *Haer heeft in dese konst alleen plaats seyt Plinius, dat een yegelijck, die hem maer voor een Medicijn uytgeeft, verstant geloefi wert: daer nochtans in geen derhande logen meerder gevaers.* Niemand zal een kleet laten maken, als van een snijder, die een goet meester is, vreesende dat het een brodder mocht bederven: maer sijn lichaem vertrouwt hy eenyder, die maer seyt, dat hy goeden raet weet. Dit is d'oorfak dat sommige door lanloopers, en waeg-hallen onnosselijck om den hals komen, gelijk wy noch onlangs hier gehadt hebben eenen *Duytsch*, die jongh en oudt in alderhande siekten niet in en gaf, als *Precipitaer*. Van dese is het, dat *Pliny* woorden te verstaen zyn, *Sy leeven op ons Perijckel, en krijgen hare ewarentheyt door de dood van de menschen.* De Ontleding, alsoo alle sonder grondvest van wetenschap doen, is alleen den wegh, om soodanige misgrepen aen te wijzen, en om haer daer na van de selve, is 't mogelijck, te leeren wachten. Anders wert het ongeluck met de aerde bedeckt, en d'onwetenheyt mer het noot-lor, en den geletten tijdt van ons leven getijft.

Voor een **CHIRURGYN**, ofte **HEEL-MEESTERS** is de Ontleding oock seer nootwendigh, insonderheyt van de uytwendige deelen, als spieren, aderen, en zenuwen: op dat hy in 't snijden een breeden bandt niet aen en sie voor een vlies, een ronden voor een zenuwe: in 't laten geen slag-ader ofte zenuwe en steke voor een ader, het welck sommige soo qualijck bekomen is, datte nimmermeer haren arm wederom tot haer gebruyck gekregen hebben. Hoe sal oock een Heel-meester een been dat gebroken, ofte uyt het lidt is, wel insetten, indien hy te voren niet volkomentlijk en weet, waer, en hoe, het staen moet? De onwetenheyt hier van brengt dickwils dat ongeluck mede, dat een been qualijck genelen zijnde, een geheel lidtmaet slijm en wanschapen maect: jae dickwils wederom gebroken moet werden, tot grote pijn en schade van den Siecken, en tot onere en schande van den Heel-meester.

Het insetten van de leden is van alle oude tijden gehouden geweest, als het oock in der daet is, voor een van de voornaemste wercken der Heel-konste: maer 't is nu soo verre verlopen, dat het volck meent, dat

dat sulcks geen Heel-meesters werck en is, en loopt derhalven na een Lede-setter, dat dickwils een vierkanten boer, ofte een anderen plompaert is. En dat het quaetste noch is, dese maets en laten het by het Lede-setten niet blijven, maer slaen alle gebreken aen, die haer voor komen, waer door menig mensch versuymt wert.

Onder de Heel-meesters behoren oock de OPERATEURS; die de Ontleding wel dienen te verstaen, om het snijden van de steen, scheursel, en andere geluckelick te volbrengen. Door de Ontleding wert de rechte plaats, daer het geschieden moet, aangewesen, en de misgrepen, die begaen zijn, ontdeckt. *Michiel*, Heere van *Montaigne* schrijft in het 2. Boeck van *d'Essais* ofte Proeven op het 26. Cap. dat te *Parijs* een Edelman gesneden werde, in de welke niet meerder steen in de Blaes en was, als in de hand: en dat aldaer mede een Bisschop seer geraden werde, om hem te laten snijden; die men evenwel, overleden zijnde, bevondt geen gebreck in de Blaes, maer alleen in de Nieren te hebben. Het selve heb ick Saterdagh voorleden gesien in een man, die over acht jaren voor de steen van een onvoorlichtigh meester gesneden was, en werde nu noch in de Blaes, noch in de Nieren eenig steen ofte zant, maer alleen een sweringh in de lenden, en de Blaes bevonden. De selfde quant had ten selven tijde een kint op de eyge quade maniere gehandelt: t welck het de volgende nacht besurf. Sulck ongeluck; hoewel ick over seer vele van haer Werckingen gestaen hebbe, is, Godt zy geloof, in mijn bywesen noch noyt gebeurt. En ick en laet oock niet toe, dat de OPERATEURS snijden voor al eer ick wel versiekerd ben, datse de steen op de vingeren, en alsoo in haer gewelt hebben, ofte dat ick hem selve hoor tegens de Catheter stooten. Vorders staet de OPERATEURS uyt de Ontleding te leerende opening niet te groot te maken, dat de Blaes niet gerocht en werde, de welke niet en kan genesen: en voor het snijden niet al te sel en met geweld den buyck neder te drucken; alsoo sulcks dickwils in de gedruckte deelen het kont vuur veroorsaect, gelijk ick kan getuygen in eenige overledene gesien te hebben.

De APOTHEKERS dienen oock eenige kennisse van d'Ontleding te hebben, so om te weten, hoe de siecken, diese een clysteer-setten, behoort te leggens als oock om de uytwendige genees-middelen; diese toemaken, na de gelegentheyt van het deel wel op te brengen. Gelijk tot exempel, datse een Plaeester voor de Milt langhwerpiggh maken, en leggen onder de korte ribben in de slijcker zijde: voor de Maegh schilds-gewijs, om voor tusschen de korte ribben in te schieten. En soo voort van andere.

De VROE-VROUWEN en kunnen de kennisse van de deelen, diese handelen, niet missen, sonder groote schade van de Vrouwen. De onwetent-

heyt hier van is oorfaeck dat vele vrouwen, in den arbeydt mis-handelt zijnde, ongesontheit en verscheide gebreken uyt de kraem houden, die haer alle haer leven aenhangen. Daerom is het prijselijck, t gene hier, en in veele andere plaetsen geschiedt, dat geen Vroe-vrouwen aengenomen werden, die niet te voren goede kennisse uyt de Ontleding van die deelen bekomen hebben.

Dewijle dan de Anatomye ofte Ontleding, soo dienstigh en hoogh-noodigh is, dat alle soorten van menschen uyt de kennisse van haer lichaem goede en nutte leeringen kunnen trecken, soo en behoort de handelinghe en oeffeninghe van de selve niet veracht, maer in weerden gehouden te werden, gelijk oock in alle tijden by de grootste en wijste luyden is gedaen geweest. *Alexander de Grootte* plagh hem te beroemen, dat hy midden onder sijn groote daden en overwinningen, de natuere van de dieren, en alle haer ghedeelten by sijn Meester *Aristoteles* geleert hadde. Wy lesen in de Historyen dat de Koningen van Egypten met haer eygen handen de Ontleding gedaen hebben. En den vermaerden Overste *Marcus Antonius* plagh te seggen, dat hy uyt het Ontleden van de lichamen het sijne hadde leeren kennen. *Berilius* en *Paulus Sergius*, beyde Borgermeesters van *Romen*, lieten haer vinden ter plaetse daer *Galenus* te *Romen* de Ontleding vertoonde. Ende, om soo verre niet te loopen, sedert de Konsten en wetenschappen hier te lande begonnen te klimmen op de hooge trappen, daerle noch op vervolgen, soo hebben de treffelijckste van t land de Ontleding bygewoont, en is oock van voornamen mannen selvs geoeffent gheweest. Gelijkke noch onlanghs in de machtige stad van *Amsteldam* gedaen is by d'Heer Doctor *Sebastianus Egberti*, Borgermeester aldaer, en gecommiteerde Raedt van d'Heeren Staten van *Hollandt*; in wiens plaetse gevolght is, en die het heyden noch met grooten lof bekleedt, d'Heer Doctor *Nicolaes Tulp*, Raedt en Schepen van de selve Stadt, die eertijds met my gestudeert heeft onder d'Heer Doctor *Fauw*, Professor van d'Anatomye in de Universteit tot *Leyden*, voor ons beyden van seer aengename gedachtenis: wiens gelijk ick in het Ontleden noch binnen, noch buyten's landts niet gesien en hebbe.

Nu volkomenlijck bewesen hebbende, gantsch onmogelijck te wesen, dat yemant tot voordeel der siecken yet kan in t werck stellen, sonder kennisse van het lichaem, in het welke hy sal wercken: soo sullen wy, al vorens tot de sieckte te komen, de gelegentheyt, en t gebuyck van elck deel laten voorgaen; doch alleen soo veel daer van verhalen, als ons even tot de kennisse der siekten van nooden sal wesen. Gelijk dan de Wereldt-beschrijvers, wylende den gantschen Aerdt-bodem vertoonen, beginnen van des selvs algemeene verdelinghe: soo

sullen wy oock nae haer exempel voor eerst het geheele lichaem in sijn deelen afmeten. Men leest dat *Diocles*, een van d'oudste Schrijvers, het menschelijke lichaem gescheiden heeft in 't Hooft, Borst, Buyck, en Blase. Welcke wijze van verdeeling niet ondienstigh en is tot de geneesinge, gelijk oock sijn meeninge waerschijnlijk geweest is. Want hy in dien Brief voor een gront-vest stelt, dat de siekten voornamentlijk in de vier holligheden haren oorspronck nemen, uyt toe-vloet en vergaderinge van quade vochtigheden, en schrijft derhalven aen den Koningh *Antigonus* eenighe genees-middelen, bequaem om de vochtigheden uyt de gemelde holligheden te trekken. De Egyptische Genees-meesters, verdeelden het lichaem, gelijk *Herodotus* schrijft, in Hooft, Borst, (dat by haer den geheelen romp is) Handen, en Voeten. Dese verdelinge scheelt weynigh van de gene, die *Galenus* by-brenght in sijn Boeck van de On-eyen ongematigheyt, alwaer hy het menschelijke lichaem scheidt in drie Buycken, dat is, Hooft, Borst, Buyck, en de uysterste Lidmaten: te weten, Handen en Voeten. Die drie buycken noemt *Galenus* drie groore holligheden, in dewelcke een voornaem deel sijn woonplaats heeft. En gelijcker drie edele deelen zijn, sonder de welke den mensche niet en kan leven, de Herfsenen, het Hert, en de Lever, soo waren oock drie buycken ofte holligheden van nooden, om dese drie voornaem deelen te ontfangen. Den eersten is, den Onderbuyck, die den naem van Buyck alleen behouden heeft, in de welke de Lever is met alle de natuurlijke deelen, die haer ten dienst staen. Den tweeden, ofte Middel-buyck, is de Borst, in dewelcke

het Hart sijn leger-plaets heeft, als oock de ander levend-makende deelen. Den oppersten is 't Hooft, in 't welke de Herfsenen, en zielige deelen haer woon-plaets nemen.

In dese drie Buycken zullen wy hier aenmercken haer Maecksel, en gelegenthey, waer in sy veel van malkanderen verschillen.

Den oppersten Buyck, ofte het Hooft is rontom met been beset, om de Herfsenen, de woonplaats van ons verstant, en redelijke Ziele te beschermen. Den Middel-buyck, ofte de Borst, is ten deele van vleesch, ten deele van been gemaect. Van been, tot bewaringh van 't Hert, en om een holligheyt te maken: van vleesch, om dat in 't adem halen de borst te lichter op en neder soude gaen. Den onder-buyck is voor heel van vleesch, om dat hy moet intrekken en uytgeven in 't verteren van de Spijse, ophouden van de kamergaenck, en in 't dragen van de kinderen.

Wat de gelegenthey belangt. Het Hooft staet in 't bovenste van 't lichaem, soo om de oogen, en d'ander sinnen, als om dat het verstant verre van de keucken zijnde, haer yette en quade dampen soo lichtelijk niet en zoude ontfangen. De Borst is in 't midden gestelt, om soo veel te beter na boven en beneden de levende Straten van 't Hert te senden. Den Buyck staet onder, om dat het overichor van 't voedsel door de swaerte na beneden sackende, soo veel te lichter zoude geloofst werden.

Dit is in 't kort: een verdelinge van 't menschelijke lichaem, de welke volgende zullen wy in besondere boecken van elckers siekten en gebreken handelen.

HET